

ІНГА ФЕДЬКОВА, асистент
Кам'янець-Подільський національний університет
імені Івана Огієнка

ТЕРМІНИ У СКЛАДІ УКРАЇНСЬКОЇ ХОРЕОГРАФІЧНОЇ ЛЕКСИКИ

У пропонованій науковій розвідці проаналізовано термінологічні одиниці у складі української хореографічної лексики, виокремлено основні ознаки виділення термінів з-поміж інших різновидів лексики.

Ключові слова: хореографічна лексика, термін, термінологія, терміносистема.

The proposed scientific exploration analyzed terminological units in the Ukrainian choreographic vocabulary, singled out the main features of the selection of terms out of the other types of vocabulary.

Key words: choreographic vocabulary, terms, terminology, system of terms.

Актуальність дослідження зумовлена необхідністю поглибленого аналізу української хореографічної лексики, зокрема, виокремлення у її складі термінологічних одиниць.

Українською хореографічною лексикою називаємо усю лексику, пов'язану з танцем (назви танців, рухів, елементів, виконавців тощо). На підставі аналізу хореографічної лексики зазначимо, що ця лексика різноманітна за своїм походженням. До її складу входять не тільки терміни, а й професіоналізми, жаргонізми, номени, діалектні найменування, так звана термінна лексика – фахові слова, які перебувають на периферії термінології. Для них не характерна чіткість системи, їх часто використовують як побутові, загальнонавчальні слова.

Проте, більшість хореографічної лексики становлять терміни. У науковій літературі немає усталеної думки стосовно дефініції поняття «термін», натомість наявні понад три тисячі визначень, наведемо для прикладу окремі з них:

- термін (лат. terminus – межа, кордон) – слово або словосполучення, що вживається для точного вираження поняття з якої-небудь галузі знання – науки, техніки, мистецтва, політики [7, с. 183];
- термін – це слово або словосполучення, яке має спеціальне значення, виражає і формує професійне поняття, використовується в процесі пізнання й освоєння наукових та професійно-технічних об'єктів, а також відношень між ними [4, с. 12];
- термін – лексична одиниця певної мови для спеціальних цілей, що позначає загальне – конкретне або абстрактне – поняття теорії певної спеціальної галузі знань чи діяльності [9, с. 32];
- термін – слово або лексикалізоване словосполучення, яке потребує дефініції для з'ясування свого значення в певній системі понять [5, с. 7];
- термін у науці й техніці – це спеціально культивоване слово, штучно вигадане або взяте з природної мови [12, с. 74] та ін.

За словами З. І. Комарової «немає одиниці багатограннішої і найбільш невизначеної, ніж термін» [6, с. 13]. Загальнонавчальні слова й терміни вивчають представники різних дисциплін, тому термінологи мають справу з поняттями, а лінгвісти – зі значеннями. Більшість вітчизняних мовознавців вважає термінолексику підсистемою всередині загальної лексичної системи мови: «термін є елементом загальнолексичної системи, в якій він народився або якою засвоївся» [11, с. 16]. Важливе завдання для мовознавців – з'ясувати, як утворюються і функціонують великі й малі терміносистеми, які можливості для кращого застосування термінів, що вже існують, і для створення но-

вих. Досліджуючи термін як елемент пізнання, можна дізнатися про будь-яку форму людської діяльності та зробити висновки лінгвістичного й позалінгвістичного характеру, виконати низку завдань соціального та технічного розвитку.

Національний стандарт України «Термінологічна робота. Засади і правила розроблення стандартів на терміни та визначення понять», що відповідає ДСТУ 3966:2009, регламентує обов'язкові вимоги до терміна:

- *системність* – термін має відображати зв'язки між названим поняттям і пов'язаним із ним поняттям; у терміносистемі між усіма термінами має бути взаємозв'язок, тобто кожен термін має бути пов'язаний безпосередньо чи опосередковано з усіма термінами цієї терміносистеми, якщо такого зв'язку немає, це свідчить про порушення системності;
- *відповідність лексичного значення терміна позначуваному ним поняттю* – термін має бути прозорим, тобто зрозумілим і прийнятним для широкого кола фахівців;
- *однозначна відповідність терміна поняттю* – у межах певної терміносистеми термін має відповідати лише одному поняттю й, навпаки, одне поняття має бути позначене тільки одним терміном;
- *раціональна стислість терміна* (нестислий термін – це істотна вада, занадто довгі та громіздкі термичувати);
- *стилістична нейтральність терміна* – терміни не повинні мати експресивної забарвленості;
- *словотворча (дериваційна) здатність терміна* – створюючи термін, потрібно надавати перевагу словам і основам, які дають змогу утворювати похідні терміни;
- *мовна правильність* – термін має відповідати фонетичним, морфологічним, синтаксичним і словотворчим нормам української мови та ін. [14, с. 13–15]. Цими основними вимогами ми керуватимемося в процесі нашого дослідження.

У сучасній українській мові, крім терміносистем, які вже впорядковані й нормалізовані (наприклад, термінологія галузей науки, техніки, медицини, військової сфери тощо), представлена також термінологія мистецьких сфер. До останніх можна зарахувати й термінологію танцю, що недостатньо вивчена як в аспекті функціонування в різних жанрово-стильових текстах, так і у плані фіксації лексики в спеціальних термінологічних словниках і довідниках. Загалом термінологія танцю (тобто поняття танцювальної практики, закріпленої в усталеному вислові), на відміну від точних наук, не відповідає тим жорстким вимогам, що зазвичай формулюють стосовно термінів (точність, однозначність, системність тощо), це пов'язане зі специфікою мистецтва загалом і танцювального мистецтва зокрема.

Проблема критеріїв розрізнення власне термінів і загальноновживаних слів, терміносистем та лексико-семантичних груп на сьогодні остаточно не розв'язана. Особливість значення слова-терміна, порівняно зі значенням загальноновживаного слова, полягає в тому, що термін співвідносить його з поняттям, тоді як значення слова-нетерміна співвідносить його не тільки з поняттям, а й з уявленням, емоцією, вольовим імпульсом, естетичними переживаннями [15, с. 10]. Термін не є елементом загальної мови, поки його зміст не стане відомим широкому загалу. Коли поняття, яке він позначає, виходить за межі системи і стає елементом загальномовної семантики, термін входить у загальну мову та набуває статусу загальноновживаного слова, залишаючись при цьому терміном у термінологічній системі. Тому сутність терміна охоплює як позамовні (виразник поняття), так і внутрішньомовні (належність до лексичної системи) фактори [13, с. 13].

До загальних (із багатьох запропонованих) чинників виокремлення термінів належать: 1) зарахування до спеціальних сфер уживання; 2) нейтральність; 3) однозначність; 4) обов'язковість дефініції; 5) точність. Основна ознака, яка відрізняє термін від загальноновживаного слова, – належність такої одиниці до певної термінологічної системи. Для розуміння терміна контекст не обов'язковий, якщо відомо, до якої терміносистеми він належить.

Уніфіковані назви рухів і поз класичного, народного, сценічного танцю відповідають основним вимогам до термінів, тому їх можна однозначно кваліфікувати як термінологію танцю. Назви танців, що за походженням є переважно загальнолітературними словами, на перший погляд, не можуть бути зараховані до термінів. Застосування до назв танців української мови критеріїв виокремлення термінів уможливорює такі висновки:

– певні назви (переважно екзотизми) є термінами, які використовує вузьке коло фахівців («*лет'тка-с'нка*» – масовий фінський танець [3, с. 60], «*матло'т*» (фр. *matelot* – матрос) – французький матроський танець [17, с. 103], «*па'лоташ*» (угор. *palota* – палац) – угорський бальний танець [17, с. 132], *судмалі'няс* – латиський народний танець [2, с. 516], *сегідилья* – іспанський на-

родний танець [3, с. 112], *фолі'я* – народний танець португальського походження, що виконується чоловіками, які перевдягалися у жіночі вбрання і поводили себе гучно і дико, немовби втративши розум [3, с. 133], *кукарача* (ісп. *cucaracha* – тарган) – рух латиноамериканських танців (*румби* та ін.), виконується на місці [1, с. 143] тощо);

– сукупність усіх назв, незважаючи на поширення в побутовому контексті (*вальс, полька, танго, фокстрот* тощо), задовольняє всі вимоги до терміносистем, оскільки ґрунтована на класифікації понять і відображає єдність з іншими поняттями, а також його специфічність.

Назви танців не відокремлені від загальнолітературної лексики, що пов'язано з популярністю танців, їх загальнонародним характером. Саме цим зумовлена активна взаємодія хореографічної термінології і загальнолітературної мови, яка виражена двома тенденціями. З одного боку, спеціалізація побутових слів у сфері хореографії (наприклад, назви танців), з іншого боку – детермінологізація і вихід хореографічної лексики в загальну мову (наприклад: *па, пліє, реверанс* тощо).

Зі структурного погляду термінологічна лексика диференціюється на терміни-однослови (*па, пліє, підтримка, обертас, кадриль* та ін.), терміни-композиції (*брейк-данс, квік-степ, фор-степ, хіп-твіст* тощо), а також терміни-словосполучення (*лінія танцю, вальсова доріжка, крок польки* тощо), усі ці типи термінів виконують функцію номінації наукових (мистецьких) понять.

Поняття термін нерозривно пов'язане з поняттям термінологія та терміносистема. Національний стандарт України «Термінологічна робота. Словник термінів» фіксує таке значення: «Термінологія – множина позначень, які належать до однієї фахової мови» [14, с. 2]; «фахова мова – мова, якою послуговуються у певній предметній сфері і для якої характерне використання специфічних лінгвістичних засобів вираження» [14, с. 8].

О. І. Павлова звертає увагу на те, що до кінця 60-х років ХХ ст. термін термінологія вживали в трьох значеннях: 1) спеціальна лексика, яка належить до однієї галузі знання; 2) частина словникового складу мови, що охоплює спеціальну лексику, яку застосовують у сфері професійної діяльності людей; 3) розділ мовознавства, який вивчає сукупність термінів, їхню семантичну природу, граматичну організацію та закони функціонування. Унаслідок розвитку мовознавства в першому значенні почали використовувати також терміни термінологічне поле (О. О. Реформатський, В. М. Овчаренко, О. М. Толикіна та ін.) і термінологічна система (Д. С. Лотте, Е. Б. Фігон, В. М. Сергєвнина). У такому значенні як синонімічні функціонують усі три терміни. Для вираження другого значення поряд зі словом термінологія вживають словосполучення термінологічна лексика, для вираження третього значення введено термін термінознавство [10, с. 62].

Термінологія кожної науки є системою, що відрізняється від термінології інших наук не тільки змістом понять, репрезентованих термінами, але й лінгвістичними ознаками, словотворчими моделями, різними семантичними процесами тощо. Вивчення системності термінології дає змогу зробити висновок про різноманітність логіко-семантичних структур і способів їх відображення за допомогою термінів [8, с. 21]. Не кожне спеціальне слово – термін, і не кожну сукупність спеціальних слів можна назвати термінологією. Що вужча сфера вживання терміна, то чіткіше він репрезентує спеціальне, вузькогалузеве значення.

Терміносистема танцю сегментована на вужчі об'єднання – тематичні групи, до яких входять терміни зі спільною загальною ознакою. Тематичні групи – це логіко-понятійне об'єднання термінів, створене на основі схожості семантики чи спільності функцій позначуваних словами предметів і процесів в одній конкретній чи в різних мовах [16, с. 133]. Тематичні групи хореографічної лексики виокремлюємо на підставі логічних зв'язків між реаліями, поняттями та найменуваннями, що позначають ці терміни. У сучасній українській мові диференціюємо понад п'ятнадцять основних тематичних груп та підгруп хореографічної лексики. Наприклад, група, до якої належать назви основних танцювальних стилів має такі терміни: *джаз, джайв, чарльстон, рок-н-рол, твіст, соул, фанк, диско, хіп-хоп, брейк, контемпорарі-данс* та ін.

Отже, попри усю складність визначення терміна в лексичній системі мови, зазначаємо, що у складі української хореографічної лексики кількісно переважають саме терміни. Вони відповідають усім вимогам, які висуваються до термінів (точність, нейтральність, однозначність, системність тощо), позначають поняття теорії хореографії, а також є зрозумілими і прийнятними для широкого кола фахівців.

ЛІТЕРАТУРА

1. Балет. Танец. Хореография. Краткий словарь танцевальных терминов / составитель Н. А. Александрова. – Санкт-Петербург – Москва – Краснодар, Спб. : издательство Лань, издательство Планета музыки, 2008. – 416 с.
2. Биби́к С. П. Словник іншомовних слів: тлумачення, словотворення та слововживання / за ред. С. Я. Єрмоленко / С. П. Биби́к, Г. М. Сютя. – Харків : Фоліо, 2006. – 623 с.

3. Дідич Г. С. Термінологічний словник довідник. З історії західноєвропейської музики / Г. С. Дідич. – Кіровоград, 2005. – 145 с.
4. Журавлева Т. А. Особенности терминологической номинации : монография. – Донецк : АООТ Торговый дом «Донбасс», 1998. – 253 с.
5. Канделаки Т. Л. Семантика и мотивированность терминов / Т. Л. Канделаки. – М. : Изд.-во Наука, 1977. – 168 с.
6. Комарова З. И. Семантическая структура специального слова и ее лексикографическое описание / З. И. Комарова. – Свердловск : Изд-во Уральского университета, 1991. – 156 с.
7. Короткий тлумачний словник лінгвістичних термінів / за ред. С. Я. Єрмоленко. – К. : Либідь, 2001. – 222 с.
8. Лейчик В. М. Лингвистические проблемы терминологии и научно-технический перевод. Выпуск 18, ч. 2 / В. М. Лейчик, С. Д. Шелов. – М., 1990. – 80 с.
9. Лейчик В. М. Терминоведение: предмет, методы, структура / В. М. Лейчик. – Изд. 3-е. – М. : Издательство ЛКИ, 2007. – 256 с.
10. Павлова О. І. Основи термінознавства : навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів / О. І. Павлова. – Рівне : Волинські береги, 2011. – 200 с.
11. Панько Т. І. Концептосфера термінологічної розбудови української мови / Т. І. Панько // Мовознавство. – 1994. – № 1. – С. 14–21.
12. Проблематика определенных терминов в словарях разных типов (ред. коллегия: С. Г. Бархударов, В. П. Петушков, Ф. П. Сорокалетов). – Ленинград : изд-во Наука, 1976. – 266 с.
13. Симоненко Л. Українська наукова термінологія в лексикографічному опрацюванні / Людмила Симоненко // Українська наукова термінологія. Збірник матеріалів науково-практичної конференції «Українська наукова термінологія. Суспільні та гуманітарні науки». – К.: Наукова думка, 2010. – №3. – С. 13 – 23.
14. Термінологічна робота. Засади і правила розроблення стандартів на терміни та визначення понять (ДСТУ 3966:2009). Видання офіційне. – Київ : Держспоживстандарт України, 2010. – 31 с.
15. Термин и слово. Межвузовский сборник. Горьковский ордена трудового красного знамени ГТУ им. Н. И. Лобачевского, 1980. – 156 с.
16. Уфимцева А. А. Опыт изучения лексики как системы (на материале английского языка) / А. А. Уфимцева. – М. : Недра, 1963. – 287 с.
17. Юцевич Ю. Словарь музыкальных терминов / Ю. Юцевич. – К. : Музыка України, 1988. – 261 с.